

Янги фатво шарҳи

ЎЗБЕКИСТОН МУСУЛМОНЛАРИ ИДОРАСИ УЛАМОЛАР КЕНГАШИНИНГ
МУБОРАК ҲАЖ ИБОДАТИНИ АДО ЭТИШ БИЛАН БОҒЛИҚ МАСАЛАЛАР
ТЎҒРИСИДАГИ

ФАТВОСИ ШАРҲИ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله و الصلاة و السلام على رسول الله اما بعد

Маълумки, ҳаж амали Ислом арконларидан бири бўлиб, у маълум шартларга эга бўлган мўмин-мусулмон киши учун умрида бир марта адо этиши фарз бўлган ибодатдир. Қуръони каримда ҳажнинг фарзлигига қуйидаги оят далолат қилади:

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ... (سورة ال عمران/97)

яъни: “Йўлга қодир бўлган киши зиммасида Аллоҳ учун Байтни ҳаж қилиш (фарзи) бордир” (Оли Имрон сураси, 97-оят).

Фикҳий китобларда баён қилинишича, банданинг зиммасига ҳаж ибодати фарз бўлиши учун унда бир нечта шартлар топилиши лозим бўлади. Улар қуйидаги шартлардир: Аввало, мусулмон бўлиш, балоғат ёшида бўлиш, оқил бўлиш, тани соғ бўлиши, бориб келгунча йўл харажатларига етадиган маблағга эга бўлиш. Шу билан бирга ҳажга бориб келгунига қадар оила аҳлини уларнинг эҳтиёжларига етадиган нафақа билан таъминлаган бўлиши керак.

Шунингдек, йўлнинг очиқ ва хавф хатарсиз бўлиши ҳам ҳажнинг фарз бўлиш шартларидандир. Аёл кишига эса, юқоридаги шартлари билан бирга эри ёки бирорта махрами ҳамроҳ бўлиши шарт қилинади.

Агар кишида мазкур шартлардан бирортаси топилмаса, у ҳолда унга ҳаж ибодатини адо этиш фарз бўлмайди, балки зиммасидан соқит бўлади. Ҳаж ибодати Ислом арконларининг бешинчиси, яъни энг сўнгиси бўлиши ва уни умр давомида фақат бир марта адо этиш фарз эканлиги бежиз эмас, албатта.

Чунки, ҳаж амалларини бажаришдан олдин инсон унгача бўлган арконларни мукамал тарзда адо этиб келаётган бўлиши, ўзида ҳожи бўлишдек улуғ мартабага муносиб бўлган мустаҳкам имон-эътиқод, гўзал хулқу одоб, энг юксак фазилат бўлмиш тақвони ҳосил қилган бўлиши лозим. Бу ҳақда Қуръони каримда:

الْحَجُّ أَشْهَرُ مَعْلُومَاتٍ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ (سورة البقرة/197)

яъни: “Ҳаж (мавсуми) маълум ойлардир. Бас, ким шу ойларда ҳажни ўзига фарз қилса (ҳажни ният қилса), ҳаж давомида хотинига яқинлашиш, гуноҳ-маъсият ва жанжал қилиш йўқ. Ҳар қандай яхши (савобли) иш қилсангиз, албатта, уни Аллоҳ билур. (Ҳаж сафарига) озуқа олиб чиқинг. Энг яхши озуқа тақводир. Тақвони Менга қилингиз (Мендан кўрқингиз), эй, оқиллар!” – деб марҳамат қилинган (“Бақара” сураси, 197-оят). Демак, ҳажни ният қилган киши катта-ю кичик гуноҳларни қилишдан, бирор жонзотга озор беришдан, хусусан, одамлар билан жанжаллашишдан доимо ўзини сақлаши лозим.

Албатта, булар ҳажнинг мақбул бўлиш шартлари ҳисобланади. Аллоҳга беадад шукрлар бўлсинки, юртимиз истиқлол неъматига мушарраф бўлгач,

динимизга ҳам кенг йўл очилиб, мўмин-мусулмонларимиз Ислом динининг бешта арконини бемалол адо этиш имкониятига эга бўлдилар. Хусусан, ихлосманд халқимизнинг ҳаж ибодатини адо этишга бўлган иштиёқи йил сайин ортиб бормокда.

Аммо, шуни яхши англаб олмоғимиз лозимки, ҳажга бориш учун фақат моддий имкониятга эга бўлишнинг ўзи кифоя қилмайди. Яъни пул топиб ҳажга бораверса-ю, маънавий томондан ҳажнинг нақадар улуғ ибодат эканлигини тушуниб етмаса, қавму қариндошга силаи раҳм, фақир ва муҳтожларга, етим-есирларга хайру эҳсон қилишни унутса, ҳаждан келгандан кейин эса, ҳожилик номига доғ тушурадиган ишлар билан машғул бўлса ҳаж ибодатининг кадрини ерга урган бўлади.

Кейинги пайтларда ҳажнинг улуғ ибодат эканлигини, унинг ҳақиқий мазмун-моҳиятини идрок қилмай, ҳавас учун ҳаж сафарига бораётган кишилар орамизда учраб қолмокда. Ҳажнинг машаққатли сафар эканлигини олдиндан тўғри англамаган ҳолда, соғлиги узоқ ва муттасил ҳаракат қилишга ярамаслиги ҳақидаги берилган махсус тиббий хулосага парво қилмай ҳаж сафарига чиққан кишиларнинг аксарияти ҳаж машаққатига бардош бера олмай бемор бўлиб қолаётгани сир эмас.

Фуқароларимиз ичида эл-юрт орасида ҳожилик номини олиш, обрў эътиборга эришиш мақсадидагина ҳажга бораётганлар ҳам афсуски, учраб турибди. Ҳажни оддий саёҳатдек билиб, кўнгилхушлик учун, одамларга кўз-кўз қилиш мақсадида қайта-қайта боришга одатланаётганлар ҳам бор.

Уламоларимиз ҳажнинг тартиб-қоидаларини баён қилар эканлар, киши ҳажга боришга қодир бўлса-да, аммо баъзи ҳолатларда ҳажга бориши макруҳ бўлишини ҳам айтиб ўтганлар. Жумладан, Ҳанафий мазҳабида оид “Фатҳул-Қадир” китобида баён қилинишича: Агар ота ёки она фарзанднинг хизматига муҳтож бўлсалар, фарзанд уларнинг хизматини ташлаб ҳажга бориши макруҳдир, дейилган (2-жуз, 319-бет). Шунингдек, фақат тижорат мақсадида, риё учун, манманлик тарзида қилинган ҳажнинг савоби бўлмайди. Чунки, Пайғамбаримиз (сав): “Амаллар ниятга қараб баҳоланади” – деб марҳамат қилганлар.

Имом Аъзам (рх.) ва у зотнинг шогирдлари Имом Муҳаммад (рх.): барча шарт-шароитлари топилиб, зиммасига ҳаж фарз бўлган киши ҳаж қилишни кейинги йилларга кечиктириши жоиз, деб айтганлар. Бунга, Пайғамбаримиз Муҳаммад (сав) ҳаж фарз бўлган йили ўзлари ҳажга бормаи, ўринларига Абу Бакр Сиддиқ (рз.)ни юборганликлари ва ўзлари эса умрларининг охириги йилида ҳаж қилганлари ҳақидаги ривоятни далил қилиб келтирганлар.

Маълумки, ҳаж амали ҳам молиявий ва ҳам баданий ибодат ҳисобланади. Демак, ушбу ибодатни адо этиш учун кишидан қай даражада молиявий имконият талаб қилинса, шу даражада баданий сиҳат-саломатлик ҳам талаб қилинади. Ҳанафий мазҳабида оид мўтабар китоблардан саналмиш “Бадоиъус саноиъ фи тартибиш шароиъ” китобида шундай дейилади: “Ҳажнинг фарз бўлиш шартларидан бири баданнинг соғлом бўлишидир... Чунки, Аллоҳ таоло ҳажнинг фарз бўлиши учун иститоатни шарт қилди. Бу иститоатдан ҳажнинг фарзлигини зиммага юклайдиган, унинг фарзлигини таъминлайдиган сабаб ва воситаларнинг камчиликлардан холи бўлишлиги назарда тутилгандир. Ҳаж сафари давомида амалларни мукамал адо этишга монъелик қиладиган офатлардан баданнинг саломат бўлиши мазкур сабаблар жумласидандир. Чунки, ҳаж баданий ибодат. Уни адо этиш учун бадан саломат бўлиши шарт” (4-жуз, 354-бет). Замонавий тиббиётнинг тавсиясига қараганда Ҳаж ва Умра зиёратига боришга тўсқинлик қиладиган касалликларнинг турлари қуйидагилар:

1. Юракнинг ишемик касалликлари:

- ўтқир миокард инфаркти, инфарктдан кейинги бир йил мобайнидаги ҳолат;
- ностабил стенокардия;
- қон айланишининг 2-3-даражали етишмовчилиги;
- юрак ритмининг тез-тез пароксизмал бузулишлари.

2. Юрак туғма ва ортирилган нуқсонлари декомпенсация босқичида, қон айланишининг 2-3-даражали етишмовлиги билан.
3. Мия қон айланишининг ўткир бузилишидан кейинги бир йил мобайнидаги ҳолат.
4. Энцефалопатия ва деменция билан кечувчи хафакон (гипертония) касаллиги.
5. Хавфли ўсмалар, тарқалган формалар.
6. Фаол сил касаллиги.
7. Жигар циррози – декомпенсация босқичидаги ва энцефалопатия белгилари билан кечувчи.
8. Руҳий касалликлар (шизофрения, психоорганик синдром, деменция ва бошқалар).
9. Ўпканинг сурункали обструктив касалликлари, нафас етишмовлиги 2-3-даражада.
10. Юқумли касалликлар.
11. Гиёҳвандлик.

Маълумки, шариатимиз бандани ҳеч қандай ортиқча машаққатга буюрмайдиган, енгиллик яратиб берувчи мўътадил шариатдир. Хусусан, ҳаж ибодати борасида ҳам шариатимизда шундай йўл тутилган. Юқорида санаб ўтилган ҳаж ибодатини бажаришга монъелик қилувчи касалликлар туфайли банданинг зиммасидан ушбу ибодат соқит бўлади. Молиявий имкониятга эга, бироқ соғлиги яхши бўлмаган ёки кексайиб қолган кишилар ўринларига “ҳажжи бадал” қилдириш билан ушбу ибодатнинг савобини топишларига шариатимизда йўл берилган.

Бинобарин, ислом уламолари ҳаж қилишга соғлиги кўтармайдиган кишиларнинг ўрнига бошқа кишилар ҳажжи бадал қилиши мумкин, деб фатво берганлар. Бундан ташқари ҳаётлик даврида турли сабабларга кўра ҳаж ибодатини бажара олмай вафот этган кишилар ўрнига ҳам бошқалар томонидан ҳажжи бадал қилиш мумкинлиги ҳақида ҳам фатволар бор бўлиб, бунинг далили сифатида қуйидаги ҳадис келтирилади:

: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: إِنَّ أُمَّي نَذَرَتْ أَنْ تَحُجَّ وَلَمْ تَحُجَّ حَتَّى مَاتَتْ أَفَأَحُجُّ عَنْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ حُجِّي عَنْهَا. أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَى أُمِّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَتَهُ؟ إِفْضُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ أَحَقُّ بِالْوَفَاءِ (رواه البخاري)

яъни: Ибн Аббос (рз.)дан ривоят қилинишича, Жухайна қабиласидан бўлмиш бир аёл Пайғамбар (а.с.)нинг ҳузурларига келиб: “Онам ҳаж қилишни назр қилган эдилар. Аммо, ҳаж қила олмай вафот этдилар. Мен онамнинг номидан ҳаж қилсам бўладими? – деди. Расулulloҳ (сав): “Ҳа, унинг номидан ҳаж қил. Агар онагни.нг зиммасида қарзи бўлганида уни узувчи бўлармидинг? Аллоҳнинг ҳаққини адо этинг. Дарҳақиқат, Аллоҳ биринчи ўринда вафога ҳақлидир” – дедилар.

Ўзбекистон мусулмонлари идораси Уламолар кенгаши юқоридаги ҳолатлардан келиб чиқиб, ҳажга бориш тараддудида бўлган ҳар бир киши – Ҳажга бориш мўмин-мусулмон киши учун умр давомида бир марта фарз эканлиги, уни адо этган ҳожилар бормаганларга ўрин бериши, ёшлар ўз навбатларини ёши катталарга бермоқлари улкан савоб экани, бу сафарга тижорат ёки саёҳат учун эмас, балки зиммадаги фарзни адо этиш, гуноҳлардан покланиб келишни ният қилиш кераклиги, мутахассислар томонидан ҳаж амалларини адо этишга соғлиги ярамаслиги ҳақида хулоса берилган кишилар ўринларига ҳажжи бадал қилдириш орқали ушбу ибодатни адо этишлари мумкинлиги каби тартиб-қоидаларга риоя қилиши лозим деб билади.

“Ҳар қандай яхши (савобли) иш қилсангиз, албатта, уни Аллоҳ билур”, деган оятдан келиб чиқиб, ўзига тўқ кишиларнинг қайта-қайта ҳажга бориш ўрнига маблағларини етим-есир, кам таъминланган оилаларга, умумхалқ манфаати йўлида ўзларининг номаи амалларига садакаи жория бўлиб ёзиладиган ишларга сарфлашлари айни муддаодир.

